

X. Rubal Rodríguez, D. Veiga Martínez, N. Arza Arza, *A lingua do alumnado e profesorado nas franxas occidentais de Asturias, León e Zamora*. Colección de Lingüística. Consello da Cultura Galega. Santiago de Compostela, 1992.

O Consello da Cultura Galega vén demostrando desde hai uns anos o seu interese por temas relacionados coa sociolingüística por un lado, e coa situación cultural e lingüística do territorio da franxa occidental das Comunidades de Asturias e Castela-León, por outro. A publicación de estudos sobre a situación do galego en distintos ámbitos, a organización do I Seminario Internacional de Planificación Lingüística en setembro de 1991, o seu papel nos simposios de antropoloxía "Lindeiros da galegitude" I e II, celebrados en xullo de 1990 e 1991 e mesmo a proposta que presentou ó MEC referente á implantación do galego no ensino nas zonas de fala galega de Asturias, León e Zamora, non son máis que algunhas mostras desta preocupación. Nesta liña publica *A lingua do alumnado e profesorado nas franxas occidentais de Asturias, León e Zamora*, análise realizada por Xosé Rubal, Daniel Veiga e Neves Arza. Este estudio é unha contribución máis dos seus autores á análise e descrición do ámbito docente, co interese engadido de achegarse a unha zona de fala galega que sae dos límites marcados pola fronteira administrativa.

O estudio está estruturado en tres partes: "Características xerais do estudio" (pp. 11-41), "Características sociolingüísticas do alumnado" (pp. 43-211) e "Características sociolingüísticas do profesorado" (pp. 215-281), enmarcadas por un "Limiar" (pp. 7-10) e unhas "Consideracións finais" (pp. 283-286). Remata cunha bibliografía (pp. 289-292) e inclúe como "Apéndice" os cuestionarios utilizados na recollida de datos.

No "limiar" os autores indican o obxectivo inicial do estudio e as causas que determinaron a súa ampliación, ademais de definiren o carácter do traballo e a súa utilidade. Nas "Consideracións finais" resumen os datos máis significativos de cada capítulo, denuncian a escasa atención prestada ás linguas polas Administracións e a escola, e rematan sinalando a súa posición ó respecto.

A primeira parte, "Características xerais do estudio", aparece dividida en dous capítulos. O primeiro (pp. 13-34) refírese ó plano xeral: contextualización, obxectivos, variables consideradas e metodoloxía. Para situalo no contexto, explícase cal é a orixe, o interese do estudio e o trato legal das institucións para estas minorías, confrontando esta situación coa do aranés e do territorio aragonés de fala catalana.

Trátase a continuación a relación entre o fracaso escolar e o cambio de lingua, achegando datos de minorías de Norteamérica e Canadá. Conclúese esta parte cunha exposición dos obxectivos que se perseguen co estudio. A continuación indícanse cales son as variables coas que se operara ó longo de toda a análise. Na metodoloxía dos autores dan conta do cuestionario, mostraxe e aplicación; especifican as características do cuestionario e a mostra a que foi aplicado: alumnos de 8º, 2º de BUP e FP1 e totalidade do profesorado, en concellos considerados de

fala galega -11 dos 18 asturianos, 7 dos 13 bercianos e os 4 zamoranos-. A mostra caracterizarase no capítulo 2. Remátase esta parte dando datos sobre o traballo de campo, realizado de decembro do 88 a xaneiro do 89, e ampliado en marzo do 90.

Na segunda parte estúdiase as características sociolingüísticas do alumnado en catro capítulos, cada un deles adicado á análise dunha das "variables sociolingüísticas indicadoras do comportamento lingüístico": no capítulo 3 (pp. 45-52) analízase a lingua materna dos alumnos e pais e no capítulo 4 (pp. 53-109) os usos lingüísticos no ámbito familiar e outros, mentres que no capítulo 5 (pp. 111-174) avalíase a competencia lingüística nas catro destrezas para español, asturiano ou portugués, galego e lingua estranxeira, e no capítulo 6 (pp. 175-213) as actitudes lingüísticas, considerando a utilidade e dificultade de falar ou estudia-las linguas citadas. En xeral, cada capítulo comeza cunha visión xeral, continúa cun estudio por zonas e niveis, e remata cunha análise diferencial en función dalgunhas variables, indicando cales son máis significativas en cada caso (capítulos 4, 5 e 6).

A terceira parte, análise do profesorado, segue unha estrutura similar á segunda. Os capítulos 7 e 8 analizan os usos lingüísticos: no 7º (pp. 219-234) analízanse os antecedentes -o uso dos avós entre si e dos pais co profesor-, e no 8º (pp. 235-249) os usos no dominio familiar e escolar; no capítulo 9º (pp. 251-264) estúdiase a competencia lingüística e no 10º (p. 265-272) as crenzas sobre o papel da lingua galega no ensino nestas zonas. Por último, no capítulo 11 considéranse os hábitos culturais.

En cada capítulo aparecen táboas e gráficos que apoian o contido. Nas táboas considéranse as porcentaxes nas posibilidades de resposta, comparando co global e atendendo ás distintas variables, mentres que os gráficos teñen unha función similar, de modo máis xeral e ilustrativa. Utilízanse tamén cadros, para ve-las variables, datos, aspectos de referencia e alternativas de resposta.

Con todo, hai unha serie de aspectos que, trala lectura do informe, chaman a atención e obrigan a sermos cautos cos resultados, que cremos deben ser considerados aproximativos e provisionais. Basicamente terían que ver coa representatividade da mostra, a fiabilidade das respostas e con certas cuestións que se botan en falta.

En canto ó primeiro punto, o tamaño da mostra do alumnado nas tres provincias non responde á proporción que correspondería ás respectivas poboacións escolares -feito que xa advirten os autores, p. 35-. Verbo dos centros, non se especifica cal é o criterio de selección; nunha zona coa problemática sociolingüística da estudiada, é moi posible que houbese que considerar variacións segundo as zonas, por sectores. En canto ó profesorado, tómase unha mostra do total; supoñemos que isto é necesario para marca-lo forte contraste entre o seu comportamento lingüístico e o do alumnado, pero non podemos esquecer que os datos son provisionais, e só caracterizan o profesorado actual, un profesorado xove suxeito á mobilidade laboral. O que parece máis raro é que na caracterización da mostra se consideren distintas variables pero non a procedencia, que si se preguntaba no cuestionario. Con isto, non sabemos se a conducta galegófona ou castelanófona ten relación co feito de ser de Galicia, da franxa ou de fóra, co que se perde a oportunidade de coñecer de primeira man o comportamento e actitudes do profesorado nacido na zona, que sería un dato de interese para comparar co alumnado, ó ser un sector de máis idade e estudos ca este. Se ademais de caracteriza-la situación na escola os autores do

informe pretendían achegarse á realidade da zona, parece que os datos que orientan son os que proveñen do alumnado.

Un segundo punto tería que ver coa fiabilidade das repostas; cremos que unha vez máis hai que ve-los resultados con cautela, especialmente os do alumnado, que ás veces resultan contradictorios. Os mesmos autores indican que "estas repostas están guiadas máis por sesgos de tipo actitudinal que por capacidades demostrables" (p. 129), especialmente cando son datos procedentes da autoavaliación. Pero estes datos levan a conclusións (pp. 171, 284) que cremos habería que contrastar. Ademais, nalgúns posibilidades de resposta atopamos algúns puntos que comentar; por poñer un exemplo, cando se pregunta pola lingua materna ó alumno, chama a atención a escasa porcentaxe de resposta "outra" entre as opcións galego, castelán e outra, e o mesmo para usos, agravado por considerar conjuntamente NS/NC/Outra ó lado doutras opcións referentes a galego e castelán. Estraña este feito, pois moitos adultos, cando menos no Bierzo, non identifican a súa fala con galego ou castelán -din falar "chappurreau", "mezcla" de galego e asturiano..."-; isto estenderíase ó alumnado, supoñemos que con máis motivo, por iso estraña esa baixa porcentaxe, que fai que cuestionémo-la fiabilidade das repostas. Por último, quizais fose interesante amplia-lo cuestionario, considerando aspectos de identidade étnica, prexuízos, etc. Nas conclusións, sería útil un estudio confrontando os datos do alumnado e do profesorado e, noutra orde de cousas, un índice de gráficos e táboas que facilitase a lectura.

Nas páxinas 20 e 21, os autores adiantan os obxectivos do estudio. Nos dous primeiros preténdese a descrición e coñecemento das características sociolingüísticas do profesorado e alumnado da zona; xa anteriormente (p. 8) indicábase o seu propósito de fornecer información sobre o ámbito docente sen ofrecer solucións; pero moitas veces na súa exposición os autores deixan de lado a información para tomar claras posicións, sobre todo cando denuncian o desinterese oficial e o papel da escola (pp. 14, 242). Nesta liña entendémo-la formulación do cuarto obxectivo, que pretende "estimula-lo recoñecemento explícito (escolar e político) destas zonas como minorías lingüísticas, así como a realización de novas investigacións ó respecto". Coidamos que estas últimas son necesarias, e diría urxentes, e van máis alá da finalidade deste traballo. O estudio proporciona datos sobre algo que xa se esperaba, pero tamén apunta grandes diferencias sociolingüísticas entre as tres zonas. Por iso cremos que sería pertinente un estudio por sectores, e non só por provincias, que recollese toda a poboación. Este mesmo traballo é o que está a facer en toda Galicia o Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega para elabora-lo Mapa Sociolingüístico de Galicia. Dalgunha maneira debería considerarse o galego exterior, coas adaptacións no cuestionario pertinentes, nesta zona que é lingüisticamente galega, aínda que saia do mapa de Galicia. Cun traballo deste tipo si poderían pretender "proporcionar ós habitantes, e en especial, ás administracións implicadas -Central e Autonómicas- elementos de referencia útiles para a adopción de medidas pertinentes, dentro dunha perspectiva de respecto activo ós dereitos humanos, especialmente no eido do ensino" (terceiro obxectivo que concretan, p. 21). As posibles medidas que se tomen deberían estar baseadas en datos reais, obxectivos e contrastados de toda a poboación; é evidente que non terán a mesma conducta e actitude os membros dos colectivos creados na franxa para a defensa da cultura e lingua da comarca que outros grupos.

En conclusión, o presente estudio é válido e interesante como aproximación sociolingüística á situación escolar nas franxas occidentais de Asturias, León e Zamora; permite ademais, polo ámbito escollido, comparar con estudos da situación do alumnado en Galicia, e esperemos que poida ser un punto de partida para mostras de carácter máis amplo que permitan unha visión máis global.

Felicitacións, por último, ó Consello da Cultura Galega pola súa preocupación ante estes temas, especialmente pola protección da diversidade cultural da franxa exterior, tan necesaria cando as autoridades con competencias no asunto non a toman en conta.

ANA SECO OROSA